

**Rolnictwo rodzinne w Polsce:
specyficzna ewolucja i jej uwarunkowania**

**Family Farming in Poland:
Its Specific Evolution and Conditions**

Maria Halamska
Institute of Rural and Agricultural Development,
Polish Academy of Sciences

- Założenia analizy czyli jak wpisać szczególny przypadek w uniwersalny kanon analizy. /Analytical premises, or, how to fit the individual case into the universal canon.
- Ciężar przeszłości ... /The weight of the past...
- „Represyjna tolerancja” zamiast kolektywizacji /‘Repressive tolerance’ instead of collectivization.
- Transformacja postkomunistyczna czyli początek „końca chłopów” /The post-communist transformation, or, the beginning of ‘the end of the peasants’.
- Gospodarstwa rodzinne a WPR: modernizacja podwójnie kontrolowana ? /Family farming and the CAP: a doubly controlled modernization?
- Rolnictwo dualne: co dalej? /Dual agriculture: what next?

Założenia analizy ... /Analytical premises...

- „Polski przypadek” w Europie Środkowej (The ‘case of Poland’ in Central Europe)
- Ewolucja europejskiego rolnictwa rodzinnego: od „modelu duńskiego” do „modelu europejskiego” /The evolution of European family farming: from the ‘Danish model’ to the ‘European model’
- *Kondycja i funkcjonowanie gospodarstw rodzinnych zależy ciężaru przeszłości, projektów na przyszłość oraz szeroko pojętych aktualnych uwarunkowań funkcjonowania /The conditions and functioning of family farms are the effect of the weight of the past, plans for the future, and present operating conditions, in the broad sense.*

- Zróżnicowanie zjawiska a język analizy: wieloznaczność pojęcia „subsistence” (The diversity of phenomena and the language of analysis: the ambiguity of the term ‘subsistence’)
- Problemy definicyjne: gospodarstwo rodzinne odpowiada ***rolniczej jednostce produkcyjnej, w której własność i praca są ściśle powiązane z rodziną*** / Problems with definition: family farms correspond to ***agricultural production units where property and labour are closely connected with the family*** [Lamarche 1992; 10])
- W polskiej statystyce: **indywidualne gospodarstwa rolne**, posługujące się rodzinną siłą roboczą / In Polish statistics: **indywidualne** private farms using family labour.

Gospodarstwa indywidualne a rodzinne w 2010 r. / **Indywidualne** and family farms

	Gospodarstwa indywidualne razem	Obszar gospodarstwa				
		1 - 5	5 - 15	15 - 50	50 <	
N gospodarstw w statystykach w tys.	1651,2	955,3	500,7	171,6	24,3	No. of farms included in the statistics, in thousands
N gospodarstw funkcjonujących* w tys.	1480,2	790,0	497,0	168,9	24,3	No. of functioning farms*, in thousands
Pracujący w ciągu roku (tys. w AWU)						No. working during the year (thousands in AWU)
- rodzinna siła robocza**	1777,7	705,0	718,5	311,2	42,9	-family labour**
- AWU/gospodarstwo	1,2	0,9	1,5	1,9	1,7	-AWU/farm
- siła nie-rodzinna***	65,3	14,2	17,9	15,1	19,2	-non-family labour***
- stosunek rodzinnej siły do nie-rodzinnej	1:27	1 : 50	1 : 40	1 : 21	1 : 2	-ratio of family labour to non-family labour
Gospodarstwa rodzinne różnych typów Family farms of various types ~1 460 tys.					PR	

Ciężar przeszłości .../ The weight of the past...

- Gospodarka folwarczno-pańszczyźniana I Rzeczypospolitej i jej konsekwencje / The serf economy of the I Commonwealth and its consequences
- Późne uwłaszczenie chłopów a) przez państwa zaborcze, b) w różnych okresach oraz c) wg różnych zasad / The late enfranchisement of the peasants a) by the partitioning states, b) in various periods, c) according to varying principles
- 1919-1948: w stronę modelu duńskiego; czas reform rolnych i agrarystycznych wizji / 1919-1948: toward the Danish model; a time of agricultural reforms and agrarian visions

„Represyjna tolerancja” zamiast kolektywizacji / ‘Repressive tolerance’ instead of collectivization

- Reguły obecności rolnictwa rodzinnego w państwie prerogatywnym i centralnie planowanej gospodarce / The rules governing the existence of family farms in the prerogative state and centrally planned economy
 - niepewność, wszechogarniająca kontrola, bierny opór wobec zmian / uncertainty, universal control, passive resistance to change
 - „wtopienie” czyli zasady kooperacji z systemem / ‘merging’, or the rules of cooperating with the system
 - „niedobór” jako mechanizm regulacyjny / ‘shortages’ as a regulating mechanism

■ Konsekwencje /Consequences:

- ułomna, zahamowana modernizacja: stagnacja struktury agrarnej, „wzrost bez rozwoju” / a defective, hampered modernization; stagnation of the agrarian structure; ‘growth without development’
- zniszczenie zrębów instytucjonalnego modelu duńskiego z okresu międzywojennego i próby jego odbudowy (gospodarstwa specjalistyczne) / destruction of the foundations of the Danish institutional model of the interwar period and attempts at reconstruction (specialized farms)
- deformacja racjonalności funkcjonowania gospodarstwa: mechanizmy quasi-rynkowe i „nadrodzinność” / deformation of the rational functioning of the farm: the quasi-market mechanism and ‘supra-familism’

Transformacja postkomunistyczna a rolnictwo rodzinne / The post-communist transformation and family farming

- Funkcja RR w transformacji gospodarki: 'przechowanie' siły roboczej / The function of family farms in the transformation of the economy: 'preserving' the labour force
- Dwuznaczna rola państwa (wycofanie *versus* przywileje socjalne i fiskalne) / The ambiguous role of the state (withdrawal *versus* social and fiscal privileges)
- Ograniczony (geografia, zasady) wpływ prywatyzacji państwowych gospodarstw rolnych / The limited impact (geography, principles) of the privatization of state farms

Przebieg transformacji (1)/The course of the transformation (1)

- Dynamika zmian struktury gospodarstw oraz struktury użytków rolnych w latach 1990-2002: zanikanie środka / The pace of change in the structure of farms and farmland in 1990-2002: the disappearing middle

Grupy obszarowe	Dynamika roczna w punktach procentowych	
	Liczba gospodarstw	Użytki rolne
1-5 ha	0,0 pp	-0,4 pp
5-15 ha	-3,7 pp	-2,0 pp
15 < ha	+4,3 pp	+2,4 pp

Przebieg transformacji (2) / The course of the transformation (2)

- Zmiany sposobów i celów gospodarowania: stosunek gospodarstw rodzinnych do rynku. Gospodarstwa **wycofujące się z rynku, wyczekujące, umacniające związki z rynkiem** / Changes in the manner and aims of farming: the relations of family farms to the market. Farms withdrawing from the market, waiting, or strengthening relations with the market.
- Gorlach 2009: proces „**odrodzinnienia**” gospodarstw przez: dzierżawę ziemi, kredyty, sposób ‘powołania’ gospodarstwa / the process of ‘un-family-ing’ of farms by leases, loans, and means of ‘establishing’ farms

Konsekwencje transformacji / Consequences of the transformation

- ... to zarysowanie **nieodwracalnie rozchodzących się trajektorii ewolucji gospodarstw, proces dualizacji rolnictwa rodzinnego**: około 1/3 to gospodarstwa związane z rynkiem, modernizujące się lub mające szanse na modernizację; około 2/3 to drobne gospodarstwa z których większość zmierza do modelu chłopskiego, samozaopatrzeniowego /
...this is an outline of the irreversibly diverging trajectories of farm evolution, the dualization process of family farms: around 1/3 are farms connected with the market, in the process of modernization, or with opportunities for modernization; around 2/3 are small farms of the self-supplying peasant model

Specyfika polskiego „końca chłopów” / Specifics of Poland’s ‘end of the peasants’

- Dwoistość procesu odrodzinnienia / The duality of the un-family-ing process:
 - pogłębiające się związki z rynkiem / increased connections with the market
 - **pozorna repezantyzacja**: gospodarstwa o podwójnej autonomii; gospodarstwa których funkcjonowanie jest wolne od konieczności zaspokojenia potrzeb rodzin, jak i podporządkowania się regułom, istniejących w gospodarce rynkowej / outward re-peasantization: farms with dual autonomy; farms whose functioning is freed from both the requirement of supplying family needs and of submitting to the rules prevailing in market farms

Podstawowe charakterystyki **gospodarstw indywidualnych** (GI) rolnych powyżej 1 ha prowadzących produkcję rolną w 2010 roku. Dane w %.

Basic characteristics of **private farms (PF)** of over 1 ha engaged in agricultural production in 2010. Data in percentages.

Cecha	Obszar gospodarstwa					Characteristic
	razem	1-5	5-15	15-50	>50	
Liczba gospodarstw w tys.	1480,2 100,0%	790,0 53,6%	497,0 32,4	168,9 10,8	24,3 1,4	No. of farms in thousands
Dochody głównie rolnicze (> 50% z rolnictwa) % GI	34,1	13,6	48,5	80,3	83,5	Revenues are chiefly agricultural (> 50% from agriculture) % PF
Gospodarstwa funkcjonujące w %	89,6	82,7	99,2	98,4	99,9	Functioning farms in %
Gospodarstwa prowadzące chów zwierząt w %	61,4	49,8	78,9	78,6	57,9	Farms raising livestock in %
AWU/gospodarstwo	1,24	0,91	1,48	1,93	2,30	AWU/farm
Pracujący wyłącznie w rolnictwie /GI	1,6	1,34	1,82	2,28	1,89	Working exclusively in agriculture/PF
Dynamika pracujących 2005=100	100,3	92,5	113,3	122,5	167,1	Labour growth rate
Sprzedaż produkcji > 75% produkcji gospodarstwa	52,3	44,6	56,8	70,7	80,9	Sale of production > 75% of farm production
Samozaopatrzenie > 75% produkcji gospodarstwa.	29,3	41,4	19,9	4,2	0,0	Self-supply > 75% of farm production
Sprzedaż bezpośrednia: nie praktykują w ogóle w % GI	41,5	37,4	43,4	51,4	60,9	Direct sales: not practiced at all, in % of PF
Sprzedaż bezpośrednia > 75% produkcji w % GI	10,2	11,4	10,5	7,6	10,2	Direct sales > 75% of production, in % of PF
Gospodarstwa korzystające ze środków PROW w %	8,81	1,91	9,48	29,03	58,54	Farms receiving RDP funds, in %

Modernizacja (podwójnie) kontrolowana (Dually) controlled modernization

- Cel i kierunek zmian: europejski (?) model rolnictwa / The aim and direction of change: the European (?) model of agriculture
- Narzędzie: Wspólna Polityka Rolna; przewidywalność i stabilizacja / Instruments: the Common Agricultural Policy; predictability and stabilization
- Podwójna kontrola procesu / Dual control of the process
 - UE (*acquis communautaires*, dwa filary, PROW i działania i zasady podziału środków) / The EU (*acquis communautaires*, two pillars, the RDP, actions and rules for the allocation of funds)
 - RP (definiowanie i operacjonalizacja celów, wybór działań, podział środków) / The RP (definition and operationalization of aims, choice of actions, division of funds)

Przebieg zmian: pytanie o aktualność hipotezy dualizacji (1) / The course of change: the question of the actuality of the dualization hypothesis (1)

■ Dynamika zmian struktury gospodarstw / The pace of change in farm structures

Grupy obszarowe	Dynamika w punktach procentowych rocznie	
	Gospodarstwa	Użytki rolne
1-5 ha	-4,7	-0,5
5-15 ha	-2,3	-0,5
15 < ha	+0,26	+1,8

Przebieg zmian: pytanie o aktualność hipotezy dualizacji (2) / The course of change: the question of the actuality of the dualization hypothesis (2)

- Dynamika zmian funkcjonowania gospodarstw rodzinnych / The pace of change in the functioning of family farms

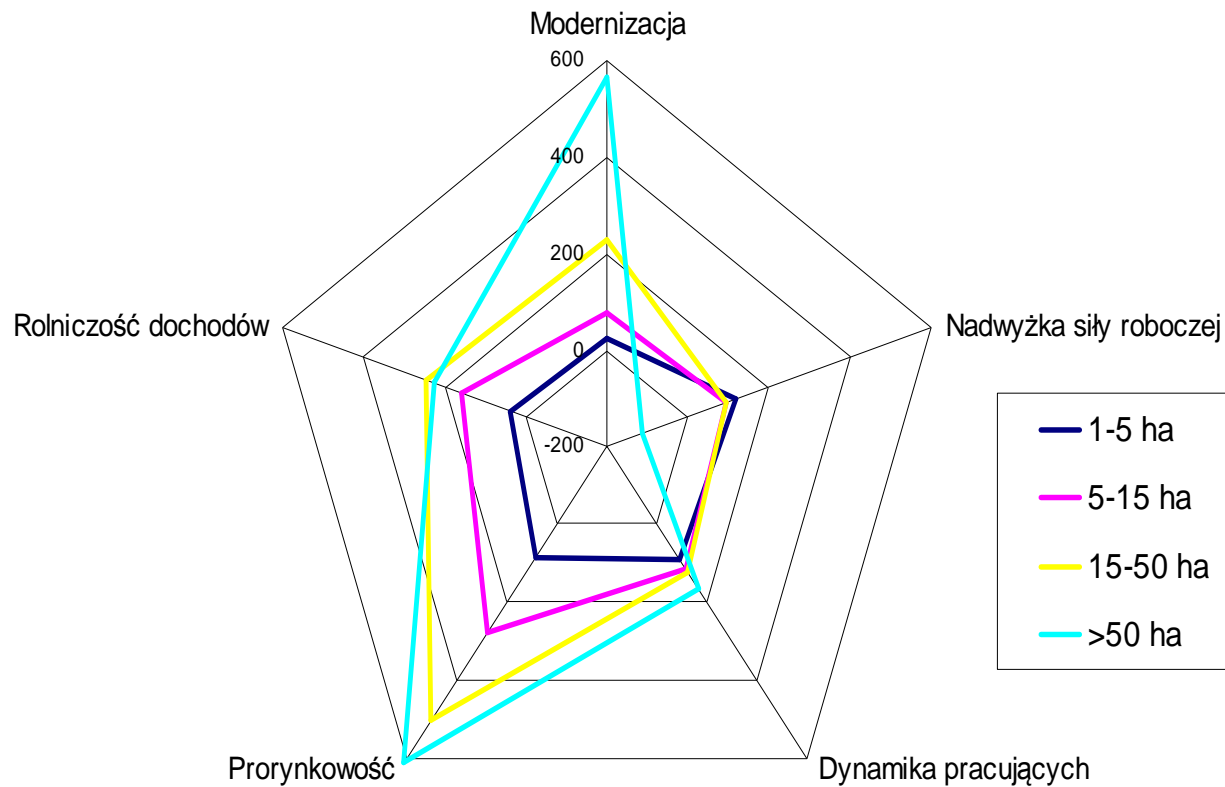
Zmiany przeciętnego obszaru gospodarstwa w okresie 2002 -2012		Zmiany przeciętnej liczby pracujących na 1 gospodarstwo w okresie 2005-2010	
Ogółem > 1 ha		Ogółem > 1 ha	6,3%
1-5 ha	8%	1-5 ha	10,9 – 4,8%
5-15 ha	0%	5-20 ha	4,1 -4,4%
15-50 ha	56%	20-50 ha	4,2 -3,5%
>50 ha	83%	>50 ha	-2,0%

Przebieg zmian: pytanie o aktualność hipotezy dualizacji (3) /
The course of change: the question of the actuality of the
dualization hypothesis (3)

Specyfika funkcjonowania typów gospodarstw rodzinnych w 2010 roku.
Characteristics of the functioning of types of family farms in 2010

Wskaźnik	Przeciętna = 100% Average = 100	Typy gospodarstw rolnych: procentowa różnica w stosunku do przeciętnej w gospodarstwach > 1 ha Types of farms: per cent difference in relation to the average among farms of > 1 ha				Indicator
		GI > 1 ha	1-5	5-15	15-50	
Modernizacja	8,81	22	75	229	565	Modernization
Nadwyżka siły roboczej	0,36	119	94	97	- 113	Surplus labour
Dynamika pracujących	100,3	93	113	123	167	Labour growth rate
Prorynkowość	13,3	83	277	500	610	Pro-market approach
Rolniczość dochodów	34,1	39	162	247	230	Agricultural sources of income

Patterns of the functioning of types of family farms

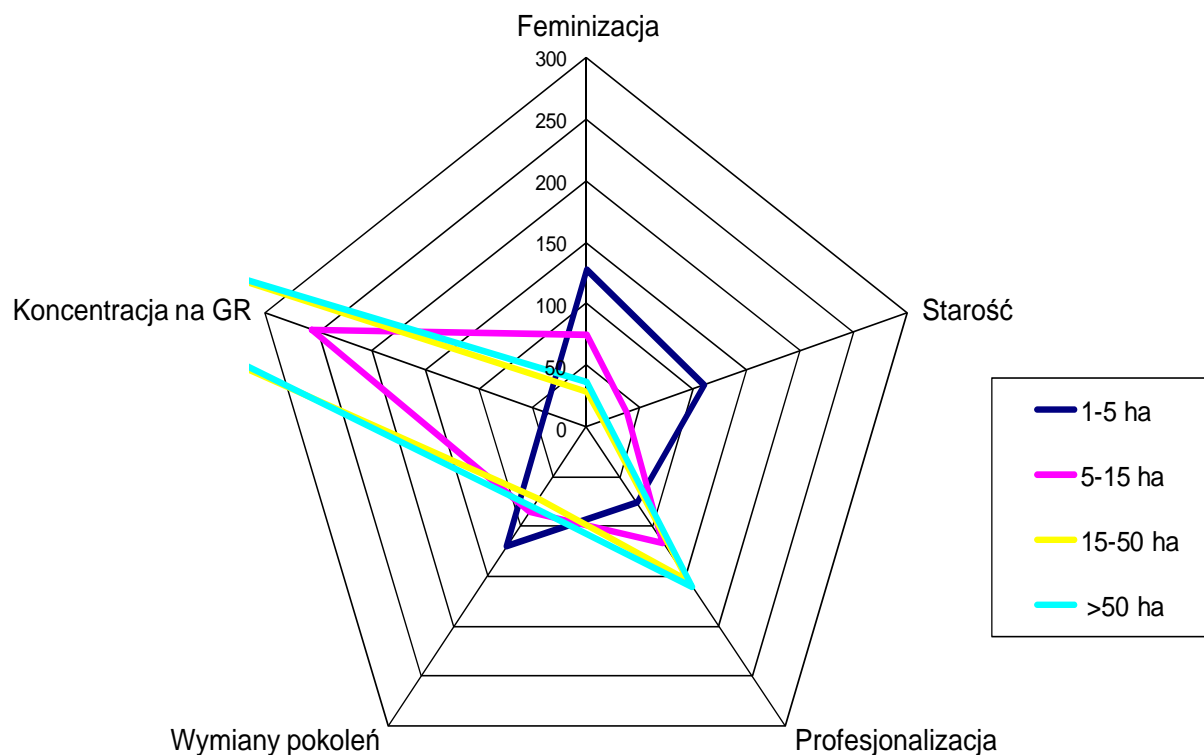

Przebieg zmian: pytanie o aktualność hipotezy dualizacji (4) / The course of change: the question of the actuality of the dualization hypothesis (4)

Charakterystyki kierowników różnych typów gospodarstw rodzinnych Characteristics of the holders of various types of family farms

Wskaźnik	Przeciętna = 100% Average = 100%	Typy gospodarstw rolnych: procentowa różnica w stosunku do przeciętnej w gospodarstwach > 1 ha				Indicator
		Types of farms: per cent difference in relation to the average among farms of > 1 ha				
	GI > 1 ha	1-5	5-15	15-50	>50	PF > 1 ha
Feminizacja	30.8 %	128	75	28	36	Feminization
Starość	10.9 %	110	38	15	18	Old age
Profesjonalizacja	46.1 %	76	116	154	160	Professionalization
Wymiany pokoleń	83%	120	86	72	80	Change of generations

Zróżnicowane strategie rodzinne / Diverse family strategies. Patterns of the holders of various types of family farms

Rolnictwo dualne: cechy / Dual agriculture: characteristics

- **Rezultaty procesu zmian / Results of the process of change**
 - **Trajektoria wznosząca:** kształtuje grupę nowoczesnych, rynkowych gospodarstw w sposób konwencjonalny, tradycyjny. Wpływ paradygmatu „rozwoju zrównoważonego” nie jest (jeszcze?) widoczny / Rising trends: a group of modern, market-oriented farms are forming in a conventional, traditional manner. The impact of the ‘*sustainable development*’ paradigm is not (yet?) visible.
 - **Trajektoria schyłkowa:** adaptacja do nowych warunków jest innowacyjna. ***Quasi-chłopi to znaczna zbiorowość, mająca socjalne zabezpieczenie, która produkuje kiedy chce i jak chce*** / Declining trends: adaptation to new conditions is innovative. ***Quasi-peasant farmers are a large group with social insurance, farming how and when they please.***

Rolnictwo dualne: co dalej? Dual agriculture: what next?

- Funkcje gospodarstw rodzinnych różnych typów w gospodarce i społeczeństwie / The functions of family farms of various types
- „Podwójna kontrola” jako mechanizm podtrzymujący gospodarstwa quasi-chłopskie ? / „Dual control’ as a mechanism maintaining quasi-peasant farms?

